

СПЕЦИФІКА ЗДІЙСНЕННЯ ЕКСПОРТНО-ІМПОРТНИХ ОПЕРАЦІЙ У СФЕРІ АГРОПРОМИСЛОВОГО СЕКТОРУ В УМОВАХ ДІЇ ВОЄННОГО СТАНУ

Шимановська-Діанич Л. М., доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри менеджменту Полтавського університету економіки і торгівлі, м. Полтава, Україна
e-mail: ludad584658@ukr.net
ORCID ID:0000-0001-6499-0953

Ищейкін Т. С., кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри менеджменту ім. І. А. Маркіної, Полтавський державний аграрний університет, м. Полтава, Україна
e-mail: ishcheikin.tymur@pdaa.edu.ua
ORCID ID:0000-0002-9311-6904

Вороніна В. Л., кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри менеджменту ім. І. А. Маркіної, Полтавський державний аграрний університет, м. Полтава, Україна
e-mail: viktoriia.voronina@pdau.edu.ua
ORCID ID:0000-0002-2434-4591

***Анотація.** Метою статті є дослідження специфіки здійснення експортно-імпортних операцій в агропромисловому секторі України та аналіз динаміки показників експорту та імпорту української агропродукції в умовах дії воєнного стану. У процесі дослідження було використано такі загальнонаукові методи дослідження як: аналіз та синтез, порівняння та абстрагування, дедукція та індукція. Досліджено основні проблеми експорту агропродукції в умовах блокади морських портів, порушення та розриву існуючих логістичних маршрутів постачання, значного подорожчання транспортних витрат. Проаналізовано нормативно-правові документи, що регулюють порядок здійснення експортно-імпортних операцій з агропродукцією в умовах дії воєнного стану. Також проаналізовано основні напрямки зовнішньої торгівлі продукцією АПК, зокрема зерновими культурами. Зазначено перспективи розвитку експорту агропродукції в умовах війни з врахуванням обмежених економічних та організаційних ресурсів.*

***Ключові слова:** експорт, імпорт, агропродукція, воєнний стан, зовнішньоекономічна діяльність.*

THE SPECIFIC OF EXPORT AND IMPORT TRANSACTIONS IN THE AGRICULTURAL SECTOR UNDER THE CONDITIONS OF MARITAL STATE

Shymanovska-Dianyach Lyudmyla, Doctor of Economic Sciences, Professor, Head of the Department of Management, Poltava University of Economics and Trade, Poltava, Ukraine
e-mail: ludad584658@ukr.net
ORCID ID:0000-0001-6499-0953

Ishchejkin Tymur, PhD in Economics, Associate Professor, Poltava State Agrarian University, Associate Professor the Department of Management named after I. Markina, Poltava, Ukraine
e-mail: ishcheikin.tymur@pdaa.edu.ua
ORCID ID:0000-0002-9311-6904

Voronina Viktoriia, PhD in Economics, Associate Professor, Poltava State Agrarian University, Associate Professor the Department of Management named after I. Markina, Poltava, Ukraine
e-mail: viktoriia.voronina@pdau.edu.ua
ORCID ID:0000-0002-2434-4591

***Abstract.** The article examines the specifics of export-import operations in the agricultural sector of Ukraine and analyzes the dynamics of exports and imports of Ukrainian agricultural products under martial law. During the research, the author used such general scientific research methods as: analysis and synthesis, comparison and abstraction, deduction and induction. The main problems of the export of agricultural products in the conditions of blockade of sea ports, disruption and disruption of existing logistics supply routes, significant increase in transport costs have been studied. Thus, due to the blocking of Ukrainian seaports by the Russian Federation, our state could not export agricultural products by sea until August 1, 2022. About 22 million tons of the grain harvest remained in warehouses in the ports and were not delivered to the final consumers in the stipulated time. The lack of*

opportunity to sell agricultural products on the world market led to direct losses for Ukrainian farmers and the domestic economy as a whole, as well as the failure to receive billions of dollars in export revenue, which is one of the main sources of income for the state budget of Ukraine.. That is why unblocking seaports has become the main task for Ukrainian diplomats. The regulatory and legal documents regulating the procedure for carrying out export-import operations with agricultural products in the conditions of martial law were analyzed. Thus, the Cabinet of Ministers of Ukraine approved the resolution "On banning the export of goods from Ukraine to the customs territory of the Russian Federation". This decision became one of the levers of economic pressure and response to aggression and is now fixed at the legislative level, although in fact exports were stopped from the very beginning of the war. The article also analyzes the main directions of foreign trade in agricultural products, in particular, grain crops. The prospects for the development of export of agricultural products in the conditions of war, taking into account limited economic and organizational resources, are indicated.

Key words: export, import, agricultural production, martial law, foreign economic activity.

JEL Classification: M 110, Q130, Q170, Q180.

Постановка проблеми. Ще нещодавно глобальним викликом для вітчизняної зовнішньоекономічної діяльності була пандемія коронавірусу COVID-19, але ще важчим потрясінням для української економіки стало повномасштабне російське вторгнення, розпочате у лютому 2022 року. Руйнівні наслідки для національної економіки можна прослідити у трьох ключових аспектах: 1) внаслідок бойових дій знищується інфраструктура, виробництво та навіть цілі сфери господарювання; 2) стрімке падіння

бізнес-активності, відсутність надходження прямих іноземних інвестицій у реальний сектор економіки, неможливість відновлення рентабельності, припинення соціально-економічного розвитку; 3) демографічна криза, спричинена зростанням рівня смертності громадян та масштабною міграцією в умовах війни.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженням специфіки експортно-імпортних операцій у сфері агропромислового сектору в умовах дії воєнного стану займалися такі вітчизняні науковці як: А. Педорченко [1], С. Скрипник, О. Процевят, О. Воронова [2], М. Матвеев, В. Лебедченко, Г. Гайдай [3], О. Трофімцева [4] та ін.

Відокремлення невирішених раніше частин загальної проблеми. Нині дослідження цього питання продовжується через невизначеність та нестабільність поточної ситуації, що була спричинена повномасштабним російським вторгненням на територію України та введенням в дію воєнного стану.

Мета дослідження. Метою статті є дослідження специфіки здійснення експортно-імпортних операцій в агропромисловому секторі України та аналіз динаміки показників експорту та імпорту української агропродукції в умовах дії воєнного стану.

Основний матеріал. Зазначимо, що війна на території нашої держави має не локальні масштаби, а глобальні – деструктивний вплив на динаміку показників, характер та рентабельність ЗЕД. Вторгнення рф зруйнувало існуючі ланцюги поставок та логістичні маршрути, стало відчутним загострення кризи експорту агропромислової та іншої продукції, поряд із тим, імпорт також знаходиться у важкому становищі – сезонна паливна криза влітку 2022 року яскраве тому підтвердження.

Внаслідок блокування рф українських портів, наша держава до

1 серпня 2022 року не могла здійснювати експорт агропромислової продукції, використовуючи морські шляхи. Близько 22 мільйонів тонн врожаю зерна залишилися на складах у портах і не були доставлені кінцевим споживачам у обумовлені терміни. Відсутність можливості реалізації агропродукції на світовому ринку – це прямі збитки для українських аграріїв та вітчизняної економіки, а також недоотримання мільярдів доларів експортної виручки, яка є одним із основних джерел доходу до державного бюджету України. Тому українські фермери та держава були змушені шукати нові шляхи вирішення проблем з доставкою – експорт агропродукції вантажівками, залізничним транспортом, річковими портами (рис. 1).

Аналізуючи приведені дані, слід зазначити, що до деблокування морських портів, найбільшу частку у перевезеннях сільськогосподарської продукції займав саме залізничний транспорт. Таке зростання експорту з України за допомогою використання альтернативних шляхів доставки стало можливим за підтримки європейських партнерів та ефективній і гнучкій зовнішньоекономічній політиці. Але, на жаль, пропускні можливості таких маршрутів залишаються низькими для того, щоб постійно вивозити врожай, призначений для експорту на світові ринки. Саме тому головним завданням для українських дипломатів стало розблокування морських портів.

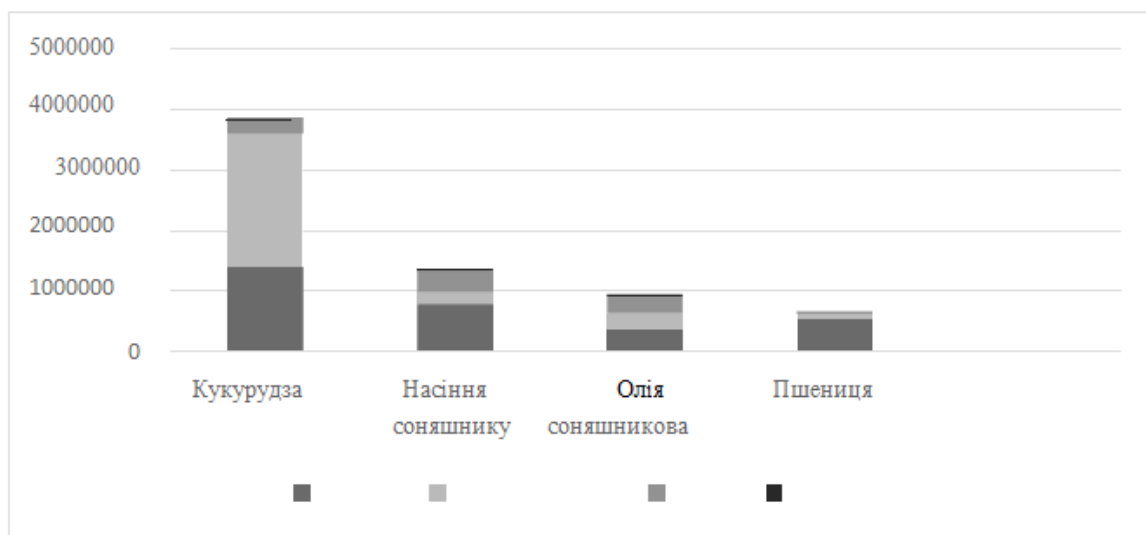

Рис. 1. Розподіл обсягів експорту агропродукції за видами транспорту протягом березня-липня 2022 р. (у млн. тонн)

Джерело: складено авторами за матеріалами [6]

Аналізуючи приведені дані, слід зазначити, що до деблокування морських портів, найбільшу частку у перевезеннях сільськогосподарської продукції займав саме залізничний транспорт. Таке зростання експорту з України за допомогою використання альтернативних шляхів доставки стало можливим за підтримки європейських партнерів та ефективній і гнучкій зовнішньоекономічній політиці. Але, на жаль, пропускні можливості таких маршрутів залишаються низькими для того, щоб постійно вивозити врожай, призначений для експорту на світові ринки. Саме тому головним завданням для українських дипломатів стало розблокування морських портів.

Починаючи з 1 серпня 2022 року у Чорному морі були створені спеціальні «зелені коридори» для експорту українського зерна. З одеського порту вийшло перше судно із українським продовольством.

Згідно з даними Міністерства економічного розвитку та торгівлі, у серпні 2022 року товарні обсяги українського експорту агропродукції збільшились на 25,5% та становили майже 7,3 млн. тонн. Відновлення роботи морських портів суттєво вплинуло на зростання обсягів експорту.

У грошовому виразі аготрейдери отримали майже 3,4 млрд. доларів виручки, що більш ніж на 410 млн. доларів більше, ніж у липні 2022 р. [7]. Наочно динаміка зростання експорту протягом 2022 року зображена на рис. 2.

Рис. 2. Динаміка обсягів експорту агропродукції протягом січня-серпня 2022 р. млн. дол.
Джерело: складено авторами за матеріалами [7]

Завдячуючи функціонуванню так званої «зернової угоди» Україна експортувала 2,9 млн. тонн продукції АПК тільки протягом 15 днів вересня. Найбільші темпи приросту показали зернові культури, експорт яких зріс майже на 70%. Зростання обсягів експорту основних продуктів агропромислового комплексу протягом липня-вересня 2022 року зображено на рис. 3. Завдяки високим темпам зростання експорту через створення та відкриття так званих «зернових коридорів» наприкінці вересня 2022 року агротрейдерами було експортовано сільгосппродукції близько 6 млн. тонн, що відповідає аналогічному показнику за попередній довоєнний рік.

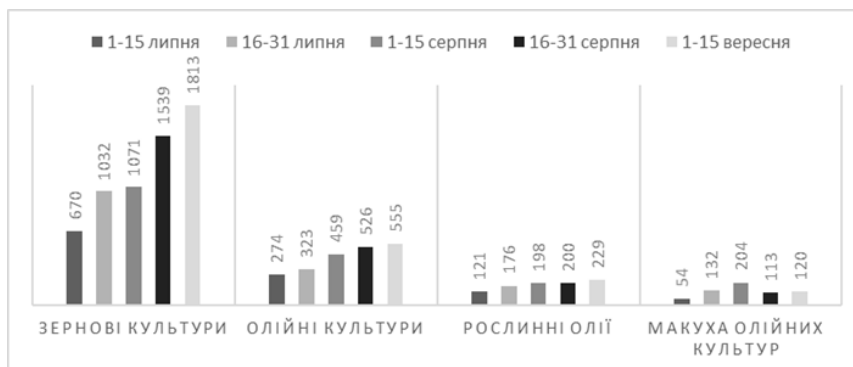

Рис. 3. Динаміка обсягів експорту основних продуктів АПК, тис. тонн

Джерело: складено авторами за матеріалами [6]

Аналізуючи географічну структуру експорту зазначимо, що найбільше зерна протягом січня-серпня 2022 року, як і за аналогічний період минулого року, Україна експортувала у країни Азії, Африки та Європейського Союзу. Основним покупцем і споживачем українських зернових є КНР, частка якої у загальному експорті за цей період становила 14,4% вартісних обсягів поставок. Значні обсяги українського експорту зернових припали на країни ЄС. Так, питома вага експорту зерна до Румунії становила 13,9%, до Туреччини – 9,6%, Іспанії – 7,0%, Польщі – 6,8%, Нідерландів – 4,3%, Угорщини – 3,0 %. Перераховані вище країни сумарно формують близько 72% доходів від всього експорту агропродукції цієї споживчої групи.

За даними Державної митної служби України протягом

січня-серпня 2022 року Україна експортувала агропродовольчої продукції на загальну суму близько 13,6 млрд. дол. США, що на 10% (на 1,36 млрд. дол. США) менше, ніж за аналогічний період 2021 року [8].

Прийняття Регламенту Європейського Парламенту та Ради № 2022/870 «Про тимчасові заходи з лібералізації торгівлі», який набув чинності 04 червня 2022 року, стало дієвим інструментом для підтримки та розвитку експорту України. Цей нормативно-правовий документ передбачає розширення переліку можливостей, які зазначені в Угоді про асоціацію між Україною та Європейським Союзом, для українських експортерів.

Відповідно до цього документа тимчасово скасовуються: обов’язкові митні платежі щодо промислової продукції; система граничних вхідних цін на овочі та фрукти; тарифне квотування продукції сільського господарства; скасування антидемпінгового мита на імпортовані товари, які мають походження з України; глобальні заходи захисту вітчизняних виробників, які були спрямовані проти експорту товарів з України [9].

Через початок у 2022 році нового етапу війни рф проти України відбувся остаточний перехід зовнішньоекономічних зв’язків на західних партнерів. Так, частка торгівлі з країнами СНД зменшилася, а з країнами Європейського Союзу, відповідно, збільшилася. Українські торговельні взаємовідносини з країнами-агресорами (РФ та Білорусь) були припинені.

27 вересня 2022 р. Кабінет Міністрів України затвердив відповідну постанову «Про заборону вивезення товарів з України на митну територію Російської Федерації» [10]. Це рішення є одним із важелів економічного тиску та реагування на агресію і тепер воно закріплене на законодавчому рівні, хоча фактично експорт було припинено ще з самого початку війни.

Припинення торговельних відносин з країнами-агресорами, переорієнтувало

зовнішньоекономічну діяльність України на інші держави, зокрема країни Європейського Союзу, тому що саме ринок ЄС є пріоритетним для України в сучасних умовах. Саме тому в умовах дії воєнного стану з метою ефективного регулювання зовнішньоекономічної діяльності, адаптації до несприятливих подій, сприяння підтримці

експортно-імпоротної діяльності було ухвалено ряд нормативно-правових документів, зокрема: Постановою КМУ № 314 від 10.03.2022 «Деякі питання забезпечення провадження господарської діяльності в умовах воєнного стану» встановлено, що до припинення чи скасування воєнного стану в Україні збір за видачу ліцензії на експорт/імпорт товарів не справляється [11]. Постанова КМУ № 207 від 05.03.2022, Постанова КМУ № 422 від 09.04.2022, Постанова КМУ № 549 від 07.05.2022 мають на меті регулювання питання експорту ряду видів агропромислової продукції, зокрема було запроваджено квотування та ліцензування. З метою запобігання виникненню голоду в державі Верховна Рада України ухвалила рішення про заборону експорту цілої низки товарів, серед яких овес, гречка, сіль тощо. Цей перелік піддавався змінам декілька разів протягом 7 місяців, в залежності від поточної ситуації в країні.

Українські політики та дипломати ефективно працюють над поліпшенням умов для ведення зовнішньоекономічної діяльності України. Так, значним здобутком української дипломатії є входження з 1 жовтня

2022 р. України до Конвенції про здійснення процедури спільного транзиту. Так наша країна стала 36-ю державою-учасницею Конвенції. Це означає, що разом з економічним, енергетичним та транспортним «безвізом» Україна отримує право на «митний безвіз». Головним результатом цього рішення стало під'єднання нашої країни до електронної системи The New Computerised Transit System (NCTS). Приєднання до цієї системи дасть українським перевізникам можливість використовувати єдину митну декларацію для транспортування товарів до ЄС та інших країн-учасниць Конвенції. Слід зазначити, що участь України у цій Конвенції є підтвердженням прагнень України до євроінтеграції та беззаперечної підтримки з боку ЄС.

Однією із важливих умов не лише для зростання обсягів експорту агропродукції, але і для забезпечення продовольчої безпеки держави стало підписання Угоди між Україною та Продовольчою та сільськогосподарською організацією Організації Об'єднаних Націй (ФАО) про створення Проектного офісу ФАО та надання технічної та гуманітарної допомоги Україні. Завдячуючи фінансовій допомозі, зокрема Японії, Канади та Minderoo Foundation, ФАО разом з Кабінетом Міністрів України реалізує Стратегію щодо підтримки зберігання зерна, метою якої є допомога аграріям необхідними засобами для зберігання врожаю та підтримка високого експортного потенціалу України. Ця стратегія передбачає забезпечення українських аграріїв спеціальними рукавами для зберігання зерна, обладнанням для навантаження та розвантаження, а також модульними зерносховищами [11].

Висновки. За результатами проведеного дослідження буде доцільним зробити висновки про те, що в умовах повномасштабної війни, експорт української агропродукції значно зменшився, що насамперед обумовлено блокуванням морських портів, активними бойовими діями на фронті й тимчасовою окупацією значної частини півдня нашої країни. Ці негативні чинники призвели до знищення значної частини запасів агропродукції та погіршенню умов для збору й зберігання нового врожаю. Аналіз динаміки зовнішньої торгівлі України, її структури та експорту агропродукції, логістичних особливостей торгівлі вказує на потребу розвитку нових підходів до організації зовнішньоекономічної діяльності в умовах дії воєнного стану, що повинні включати географічну переорієнтацію, спрямовану на ефективне використання наявного логістичного потенціалу України та пошуку нових більш безпечних логістичних маршрутів для організації та ведення експортно-імпорتنних операцій за участю вітчизняних суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності.

Список літератури

1. Педорченко А. Цінова ситуація на експортних ринках зернових і олійних в Україні у 2022 р. *Grail of Science*. 2022. № 12-13. С. 45-50. URL: <https://doi.org/10.36074/grail-of-science.29.04.2022.002> (дата звернення 13.09.2023).
2. Скрипник С., Процевят О., Воронова, О. Особливості регулювання зовнішньоекономічної діяльності в умовах воєнного стану. *Економіка та суспільство*. 2022. № 38. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-38-47> (дата звернення 13.09.2023).

3. Матвеев М., Лебедченко В., Гайдай Г. Регулювання ЗЕД в умовах війни. Наукові перспективи. 2022. № 5 (23). С.232–245. URL: [https://doi.org/10.52058/2708-7530-2022-5\(23\)-232-245](https://doi.org/10.52058/2708-7530-2022-5(23)-232-245) (дата звернення 15.09.2023).
4. Трофімцева О. Війна показала важливість агросектору. Як узяти нові висоти. URL: <https://interfax.com.ua/news/blog/839762.htm> (дата звернення 14.09.2023).
5. Нестеров О. Війна, агро, ПДВ: що нового в сфері оподаткування. URL: <http://surl.li/lurzv> (дата звернення 15.09.2023).
6. Міністерство аграрної політики України. Стан зовнішньої торгівлі продукцією АПК. URL: <http://surl.li/lusaj> (дата звернення 15.09.2023).
7. КМУ Урядовий портал. У серпні український експорт зріс на 25% – серед лідерів соняшникова олія і кукурудза. URL: <http://surl.li/lusbh> (дата звернення 15.09.2023).
8. Пугачов М. У січні-серпні 2022 року Україна експортувала понад 20 млн. т зернових на суму 5,2 млрд. дол. США. URL: <http://surl.li/lusbu> (дата звернення 15.09.2023).
9. Дія. Бізнес. (2022, Червень 06). ЄС скасував мита на українські товари. URL: https://export.gov.ua/news/3876ies_skasuvav_mita_na_ukrainski_tovari (дата звернення 15.09.2023).
10. Постанова КМУ «Про заборону вивезення товарів з України на митну територію Російської Федерації». URL: <http://surl.li/luscw> (дата звернення 15.09.2023).
11. Постанова КМУ «Деякі питання забезпечення провадження господарської діяльності в умовах воєнного стану». URL: <http://surl.li/lusdj> (дата звернення 15.09.2023).
12. Постанова КМУ «Про затвердження переліків товарів, експорт та імпорт яких підлягає ліцензуванню, та квот на 2022 рік». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1424-2021-%D0%BF#Text> (дата звернення 15.09.2023).

References

1. Pedorchenko, A. (2022). The price situation on the grain and oil export markets in Ukraine in 2022. *Grail of Science*, 12-13, 45–50. Retrieved from <https://doi.org/10.36074/grail-of-science.29.04.2022.002> [In Ukrainian].
2. Skrupnyk S., Protsevyat O., Voronova, O. (2022). Peculiarities of regulation of foreign economic activity in the conditions of martial law. *Ekonomika i suspil'stvo*, 38. Retrieved from <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-38-47> [In Ukrainian].
3. Matveev M., Lebedchenko V., Gaidai H. (2022). Regulation of foreign exchange in the conditions of war. *Naukovi perspektivy*, 5 (23), 232–245. Retrieved from [https://doi.org/10.52058/2708-7530-2022-5\(23\)-232-245](https://doi.org/10.52058/2708-7530-2022-5(23)-232-245) [In Ukrainian].
4. Trofimtseva O. The war showed the importance of the agricultural sector. How to take new. Retrieved from <https://interfax.com.ua/news/blog/839762.htm> [In Ukrainian].
5. Nesterov O. War, agro, VAT: what's new in the field of taxation Retrieved from <http://surl.li/lurzv> [In Ukrainian].
6. Ministry of Agrarian Policy of Ukraine. The state of foreign trade in agricultural products. Retrieved from <http://surl.li/lusaj> [In Ukrainian].
7. CMU Government portal. In August, Ukrainian exports increased by 25% – among the leaders are sunflower oil and corn. Retrieved from <http://surl.li/lusbh> [In Ukrainian].
8. Pugachev M. In January-August 2022, Ukraine exported more than 20 million tons of grain worth 5.2 billion dollars. USA. Retrieved from <http://surl.li/lusbu> [In Ukrainian].
9. Action. Business. (2022, June 06). The EU abolished customs duties on Ukrainian goods. Retrieved from https://export.gov.ua/news/3876ies_skasuvav_mita_na_ukrainski_tovari [In Ukrainian].
10. Resolution of the CMU "On the prohibition of the export of goods from Ukraine to the customs territory of the Russian Federation." Retrieved from <http://surl.li/luscw> [In Ukrainian].
11. Resolution of the CMU "Some issues of ensuring the conduct of economic activity in the conditions of martial law." Retrieved from <http://surl.li/lusdj> [In Ukrainian].
12. Resolution of the CMU "On approval of lists of goods whose export and import are subject to licensing, and quotas for 2022." Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1424-2021-%D0%BF#Text> [In Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 12.10.2023

Прийнята до публікації 15.10.2023